

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فدک و قواعد فقہی آن

سرشناسه	: بیات، محمدرضا، ۱۳۷۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: فدک و قواعد فقهی آن / محمدرضا بیات؛ ویراستار سعید طاووسی.
مشخصات نشر	: شیراز: گنج علم، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۲۲ص. : مصور (رنگی).
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۹۸۳۷۹-۳-۹
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: فدک (عربستان سعودی)
موضوع	: Fadak (Saudi Arabia)
موضوع	: فاطمه زهرا (س)، ۸؟ قبل از هجرت - ۱۱ق. -- خطبه‌ها
موضوع	: Fatimah Zahra, The Saint -- Public speaking -- Religious aspects -- Islam
موضوع	: قاعده ید
موضوع	: *Yad formula (Islamic law)
موضوع	: احادیث شیعه -- قرن ۱۴
موضوع	: Hadith (Shiites) -- Texts -- 20th century
موضوع	: احادیث اهل سنت -- قرن ۱۴
موضوع	: Hadith (Sunnites) -- Texts -- 20th century*
موضوع	: تصرف (فقه)
موضوع	: Possession (Islamic law)
رده بندی کنگره	: BP۲۷/۲۵/۹ف۴ ۱۳۹۶
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۹۷۳

شماره کتابشناسی ملی : ۵۰۸۰۴۸۶

فدک و قواعد فقہی آن

محمد رضا بیات

نام کتاب: فدک و قواعد فقهی آن
ناشر: گنج علم
چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶
ویراستار: سعید طاووسی
صفحه آرا: گلنوش بروسان
طراح جلد: مریم مظفری
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۸۳۷۹-۳-۹
ISBN: 978-600-98379-3-9
قیمت: ۹۰۰۰ تومان

آدرس: شیراز- پارامونت، ابتدای خ قصردشت، کوچه ۱، پلاک ۱
انتشارات گنج علم

تلفن: ۰۷۱۳۲۳۰۴۰۱۷

آدرس سایت: www.gpub.ir

ایمیل: Ganjelpub@gmail.com

«کلیه ی حقوق چاپ و نشر محفوظ و متعلق به ناشر است.»

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است.
هر کسی تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مولف (ناشر) نشر یا پخش و
عرضه کند، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

فهرست فصول و مندرجات آنها

فصل اول

۱	فدک و تاریخچه آن
۱	مقدمه
۳	تاریخچه فدک
۵	فدک در قرآن

فدک در دوران خلفاء سنی و ائمه

۶	فدک در دوران خلفاء راشدین
۷	فدک در دوران خلافت حاکمان بنی امیه
۸	فدک در دوران خلافت حاکمان بنی عباس
۱۱	فدک و امامان اهل بیت

فصل دوم

۱۵	غصب فدک
۱۶	خلاصه‌ای از چگونگی غصب فدک بعد از رسول الله (ص)
۱۸	اسناد دقیق بخشش فدک به حضرت زهرا(س)
۴۶	اسرار غصب فدک

فصل سوم

۵۳	قاعده‌ی ید در مذاهب خمسّه
۵۳	مصادیق قاعده‌ی ید
۵۴	مستندات قاعده‌ی ید
۵۷	شرایط تحقق قاعده‌ی ید
۵۹	اماره بودن ید
۵۹	تعّد ایادی و صورتهای گوناگون آن
۵۹	ید و احتمال وقفیت
۶۱	قاعده‌ی ید و منافع
۶۱	قاعده‌ی ید در حقوق
۶۱	قاعده‌ی ید و نزاع بر سراامال بین زوجین
۶۲	قاعده‌ی ید در مقام تعارض و تنازع

۶۳ قاعده‌ی ید از نگاه مذاهب اهل سنت

فصل چهارم

۶۷ **ید و تصرف در حقوق موضوعه**

۶۷ قاعده‌ی ید در حقوق موضوعه

۷۰ قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران و قاعده‌ی ید

۷۲ آیین دادرسی مدنی جمهوری اسلامی ایران و قاعده‌ی ید

۷۶ نقش تصرف در حق ارتفاق در قانون مدنی

فصل پنجم

۷۹ **بررسی فی در فقه شیعه و سنی**

۸۰ مفهوم فی در فقه شیعه و اهل سنت

۸۰ فرق بین فی و غنیمت

فصل ششم

۸۵ **اثبات مالکیت فدک**

۸۵ تطبیق مصادیق فی در مساله فدک

۸۷ فی و فدک در قرآن کریم

۸۸ دفع یک شبهه در مورد فدک

۹۰ ادعای فاطمه زهراء (س)

تطبیق قاعده‌ی ید بر مسئله‌ی فدک

۹۷ ید و تصرف حضرت زهرا بر فدک

۹۹ فدک در منابع اهل تسنن

۱۰۰ فدک در منابع شیعه

۱۰۲ ادعای ابوبکر درباره‌ی ارث نگذاشتن انبیاء بر خلاف قرآن

۱۰۶ **جمع بندی**

۱۰۹ **پیوست**

فصل اول

فدک و تاریخچه آن

مقدمه

فدک به فتح فا و دال و سکون کاف نام قریه یا قریه‌هایی است در اطراف مدینه که از مدینه تا آنجا بر مبنای محاسبه‌ی زمان در گذشته دو روز راه بود. یعنی در حدود ده یا پانزده فرسخ از مدینه فاصله داشت. مورخین میگویند دارای آبهای جاری و نخلهای خرما ی بسیاری بود و درآمد آن را سالیانه تا دوازده هزار دینار و بعضی هم بیشتر ذکر کرده اند.

عده ای هم گفته اند که قسمتی از اراضی آن برای کشاورزی آماده و حاصلخیز بود و بقیه‌ی آن به صورت باغستان های خرما در آمده بود و درختان خرما ی آن را بعضی به اندازه‌ی درختان خرما ی کوفه در قرن ششم هجری تخمین زده‌اند. مجموع عایدات سرتاسری آن را از بیست و چهار تا هفتاد هزار دینار طلا نقل کرده‌اند، که ابن ابی الحدید معتزلی در شرح نهج البلاغه و سید بن طاوس در کتاب کشف المحججه همین قول را اختیار کرده‌اند.

از فدک تا مدینه نزدیک به ۱۶۰ کیلومتر راه بود که در عصر پیامبر بسیار آباد بوده و مزارع و نخلستان‌ها و چشمه‌های آبی در خود داشته است در

نزدیکی فدرک دژی به نام «شمروخ» وجود داشته که هم‌اکنون در آنجا روستایی بزرگ با نام «حائط» وجود دارد که دارای نخل‌های فراوان است.

موقعیت جغرافیایی فدرک

یهودیان که از مسلمانان در جنگ‌های مختلفی شکست خورده بودند در جریان فتح فدرک ناچار به صلح با محمد (ص) (پیامبر اسلام) شدند و فدرک بدون جنگ تسلیم مسلمانان شد و طبق قوانین اسلام چون بدون جنگ تصرف شده بود، ملک شخصی محمد (ص) گشت و با نزول آیهی و آت ذی القربی حقه (اسراء/ ۲۶) (اداکن حق خویشاوندان را) طبق دستور خدا محمد (ص) فدرک را به عنوان صدقه به دخترش فاطمه بخشید.

پس از رحلت محمد (ص) و تعیین ابوبکر به عنوان خلیفه‌ی وقت در جلسه‌ی معروف به سقیفه، کشمکشی بین او و مخالفان سقیفه که علی بن ابی طالب (ع) را خلیفه‌ی منصوب از طرف خدا و پیامبر می‌دانستند به وجود آمد.

ابوبکر فدک را با این گفته که محمد (ص) به او گفته است اموال پیامبران به ارث نمی‌رسد و باید صرف صدقه شود، از فاطمه (س) پس گرفت و اوضاع آشفته شد.

در جریان این کشمکش، فاطمه (س) و عباس بن عبدالمطلب (عموی محمد) بر سر فدک با ابوبکر به جدال پرداختند. فاطمه (س) با استدلال و شهادت شاهدان مدعی بود که پیامبر در زمان حیات، فدک را به وی بخشیده است و ادعای تملک این اموال را می‌کرد. عباس نیز از او حمایت می‌کرد. اما ابوبکر زیر بار نرفت و از باز گرداندن این اموال به آنان سر باز زد.

تاریخچه فدک

مورخین می‌نویسند که فدک تا سال هفتم هجری در دست یهودیان بود و از درآمد آن امرار معاش می‌کردند. اما در این سال بود که یهودیان قلعه های خیبر پیمان شکنی کردند. جنگی در گرفت اما سرانجام مسلمین پس از چند روز محاصره از فتح آن عاجز و درمانده شدند.

علی علیه‌السلام در بادی امر در این جهاد شرکت نکرد؛ اما چون رسول خدا مسلمین را در نبود علی علیه‌السلام قادر بر فتح ندید فرمود:

فردا این رعیت را به مردی خواهم سپرد که خدا به دست وی فتح را انجام رساند، مردی که خدا و رسولش را دوست می‌دارد.

آنگاه فرمود: کجاست پسرعمم علی؟

گفتند: در مدینه مبتلا به درد چشم است.

امر به احضار علی فرمود و مقداری آب دهان خود را بر روی چشمان

علی علیه‌السلام کشید. سالم شد و درد از آنها رخت بر بست.

سپس پرچم سیاه را به دست علی داد و فرمود:
یا علی برو به سوی قلاع خیبر. علی علیه السلام امتثال امر نموده رفت و
قلاع را فتح کرد و درب از قلعه ی خیبر برکند و مرحب خیبری را کشت و
سرانجام کار به فرجام خود رسید.

مجموع قلاع خیبر هفت قلعه، که اکثر آنها فتح شد و دو قلعه ی باقی
مانده چون امان طلبیدند رسول خدا به آنان امان داد و آنها هم از قلعه خارج
شدند و تمامی املاک منقول و غیرمنقول خود را به مسلمین واگذار کرده راه
مهاجرت به سوی شام را در پیش گرفتند و کار خاتمه یافت.

پس از این پیروزی که نصیب مسلمین گشت، یهودیانی که ساکن فدک
بودند از قضیه مطلع گشتند و رعب و ترس بر آنان مستولی گشت آنان قبل از
آنکه حادثه ای واقع گردد درصدد چاره جویی برآمدند.

در همین بین بود که مأمور پیامبر به فدک آمد و آنان را به اسلام دعوت
کرد. یهودیان فدک از پذیرفتن اسلام امتناع ورزیدند؛ ولی حاضر شدند با رسول
خدا قبل از جنگ قرارداد صلح امضاکنند.

رسول خدا هم موافقت فرمود که نصف اراضی و باغستان های فدک
متعلق به حضرتش باشد و نصف دیگر متعلق به آنان، مشروط بر اینکه محصول
را آنها جمع کنند و نصف حاصل بدست آمده را به رسول خدا تسلیم نمایند
و هرگاه مصلحت اسلام اقتضاء نماید که رسول خدا از یهود به کلی خلع ید کند
آنها فرمان برند و از این سرزمین خارج گردند و پیامبر هم مطابق نصف فدک
که سهم آنها بود در هر جا که صلاح بداند خانه و زمین در اختیار یهودیان فدک
قرار دهد. قرارداد به این نحو نوشته و تنظیم گردید و کار بر همین منوال
می گذشت و رسول خدا (ص) نصف درآمد فدک را تحویل می گرفتند.

فدک در قرآن

«وَأَتِذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذُرُوهُ تَبذِيرًا» (اسراء/۲۶)

ترجمه:

«و ای رسول ما تو خود حقوق خویشاوندان و ارحام خود را ادا کن و نیز فقیران و درراه ماندگان بیچاره را به حق خودشان برسان و هر گز در کارها اسراف مکن»

این آیه از نظر مفسران شیعه و سنی به آیه ی بخشش فدک به حضرت زهرا(س) تفسیر شده است. بعد از این آیه جبرئیل نازل گشت و گفت از خویشان نزدیک، فاطمه (س) است. همچنین اگر بخواهیم بیشتر در باره ی فدک در قرآن مطالعه کنیم به آیه ای دیگر بر می خوریم که نشان دهنده ی ملکیت پیامبر (ص) بر آن است.

این آیه که آیه ای از سوره حشر است به این گونه است:

«وَمَا أَفَاءَ اللَّهِ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أُوجِفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ « (حشر/ ۶ و ۷)

«آنچه را که خداوند به پیامبرش بهره داده و شما مسلمین برای آن زحمتی نکشیده شمشیر و نیزه و تاخت و تازی به کار نبرده اید متعلق به رسول است و خداوند مسلط می فرماید رسولانش را بر هر کس بخواهد و خدا بر هر چیزی دانا است آنچه خدا عطا کرده بر رسولش از اهل آن دیار متعلق به خدا و رسولش و خویشاوندان رسول است.»

طبق این آیه و اسناد شیعه و سنی چون فدک بدون جنگ و خون ریزی و شمشیر زنی به دست آمد پس ملک رسول خدا (ص) است.

فداک در دوران خلفاء سنی و ائمه فداک در دوران خلفاء راشدین

۱) خلیفه‌ی اول ابوبکر

خلیفه‌ی اول (ابوبکر) سرزمین فداک را از دست زهرا - سلام‌الله‌علیها- گرفت و او را از ملک خویش محروم ساخت و آن را جزء درآمد عمومی دولت و بیت‌المال قرار داد و از ثروت عظیم آن در ایام سلطنت خویش استفاده کرد.

۲) خلیفه‌ی دوم عمر بن خطاب

خلیفه‌ی دوم (عمر بن خطاب) با اینکه در سمت مشاوره ابوبکر، اصرار زیاد بر تصرف فداک و ممانعت از ارجاع آن به دختر پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) داشت و نگذاشت ابوبکر آن را به صاحبش برگرداند ولی در ایام زمامداریش آن را به وارثان و فرزندان زهرا (سلام‌الله‌علیها) برگرداند. به نظر می‌رسد این تصمیم خلیفه دوم در بازگرداندن سرزمین فداک به خاندان پیامبر و وارثان دخترش با اینکه خودش در ماجرای غصب آن نقش اساسی ایفا کرد از روی ناچاری و تعدیل افکار عمومی باشد؛ چون در زمان خلافت ابوبکر به دلیل ظلم و ستمی که در حق خاندان پیامبر (صلی‌الله‌علیه و آله و سلم) به عمل آمد و مال شخصی آنها را غصب کردند، افکار عموم مردم که از طرفی ناظر بر این اذیت و آزارها و از طرفی هم متوجه حقیقت و واقعیت مطلب بودند، نسبت به خلیفه بدبین گشت.

۳) خلیفه‌ی سوم عثمان بن عفان

خلیفه‌ی سوم (عثمان بن عفان) نیز در ایام خلافتش دوباره این سرزمین را غصب کرده و دوباره آن حتی از روش خلیفه اول هم تعدی کرده و آن را به

مروان بن حکم واگذار کرد، مروان هم تا پایان خلافت عثمان از آن استفاده می‌کرد.

بعد از پایان یافتن ایام خلافت عثمان، آنچه که از مجموع کتاب‌های تاریخ برداشت می‌شود، این است که علی بن ابی‌طالب (علیه‌السلام) سرزمین فدک را از دست مروان بن حکم گرفت و با اقتدا به پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) آن را از اموال شخصی فاطمه (سلام‌الله‌علیها) دختر پیامبر به شمار آورد و به‌عنوان میراث، خود و اولادش آن را در اختیار گرفتند و درآمدش را به صلاح‌دید مصرف می‌نمودند.

فدک در دوران خلافت حاکمان بنی‌امیه

(۱) معاویه بن ابوسفیان

معاویه بن ابوسفیان در دوران زمامداریش سرزمین فدک را از فرزندان زهرا (سلام‌الله‌علیها) گرفته و به تصرف خویش درآورد و آن را بین سه نفر تقسیم کرد: یک سوم آن را به مروان بن حکم، یک سوم آن را به عمر بن عثمان و یک سوم آن را به پسرش یزید بخشید؛ بعد از آنها به مرور زمان همه‌ی آن سرزمین در اختیار عمر بن عبدالعزیز درآمد و هنگامی که مروان به خلافت رسید، فدک را به پسرش عبدالعزیز داد، عبدالعزیز هم آن را به پسرش عمر بن عبدالعزیز بخشید

(۲) عمر بن عبدالعزیز

این امر همچنان ادامه داشت تا زمان «عمر بن عبدالعزیز» خلیفه اموی که نسبت به اهل بیت پیغمبر (ص) روش ملایم‌تری داشت رسید، او به فرماندارش در مدینه «عمرو بن حزم» نوشت که «فدک» را به فرزندان فاطمه (س) باز گردان. فرماندار مدینه در پاسخ او نوشت: «فرزندان فاطمه بسیارند و با طوایف زیادی ازدواج کرده‌اند، به کدام گروه باز گردانم؟! «عمرو بن عبدالعزیز» خشمناک شد، نامه‌ی تندی به این مضمون در پاسخ فرماندار مدینه نگاشت: «اما